

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Librorum De Re Diplomatica Supplementum

Mabillon, Johannes

Luteciae-Parisiorum, 1704

Caput XIII.

urn:nbn:de:gbv:45:1-3159

Verum id, ut jam dixi, extra propositum meum erat, nec quidquam contra illud, CAP. XII. aliave authentica ex silentio meo confici debet.

Quod addit idem auctor ad augendam falsi suspensionem, Acherium nostrum, qui alterum illud Pistense privilegium post Dubletum typis mandavit in Spicilegii ^a tomo v. contra suum ipsius morem non indicare locum, unde illud acceperit: manifeste refellitur ex indice eidem tomo præmissò, ubi diserte notat Acherius, se illud accepisse ex autographo abbatis sancti Dionysii. Quis ferat tam præcipitem in religioso viro censuram?

^a Spicil. to. 5.
p. 377.

Nec potiora sunt, quæ idem auctor objicit, sive de initiali Pistensis privilegii formula, quæ eadem est atque in Suessionensi; sive de clausula, qua Aeneas Parisiorum episcopus interdicat per omnipotentem Deum, ne quis è successoribus quidquam ex privilegiis ejusdem monasterii repetere audeat. Norunt quippe ii, qui in ejusmodi studiis versati sunt, non raro in diversis litteris pontificum & episcoporum easdem occurrere formulas, maxime initiales; & solitos esse episcopos, qui aliquod privilegium parochiæ suæ ecclesiis quibuslibet concesserint, successores suos obtestari, ut ea illibata conservent; immo etiam severius interdiceret, ne ea infringant. Certe, ut de aliis fileam, longe gravior, duriorque est clausula litterarum Dalmatii archiepiscopi Narbonensis, quibus suburbanam sanctæ Mariæ ecclesiam subjicit Massiliensi sancti Victoris monasterio, diras imprecatus in suos successores, qui hanc unionem infregerint, quas litteras V. C. Baluzius ^b vulgavit ex archivo archiepiscopi Narbonensis.

^b Append. ad
conc. Narbon.
p. 81.

Nimius essem, si omnes & singulas id genus objectiones, quæ fieri possent, occurrere, aut factas refellere vellem. Sane arguere, accusare, quæstiones & difficultates movere, ludus est: verum, ut quod sentio semel finiam, tanto est impugnare quam defendere, quanto facere quam sanare vulnera facilius.

C A P U T XIII. ET ULTIMUM.

I. *Veterum codicum fides & auctoritas impetita.* II. *Defenditur argumentis petitis ex libris editis.* III. *Ex eorum necessario usu ad asserendas Scripturas sacras.* IV. *Ad Scripturas etiam emendandas, & ad Conciliorum definitiones.* V. *Ex studio regum ac principum in iis conquirendis.* VI. *Ex testimonio virorum eruditorum.* VII. *An ab imperitis scripti.* VIII. *Mureti de eis iudicium.* IX. *Eorum revisores.* X. *Notæ eorum marginales.* XI. *Objectiones solvuntur.* XII. *Ad falsos discernendos qua regula utendum ex Augustino.* XIII. *An ea recte usus sit Hincmarus.* XIV. *Corbeienses codices falso notati.* XV. *An Florus auctor librorum vulgatorum nomine ecclesiæ Lugdunensis.*

I. **A**Ntequam huic Supplemento manum subducam, quoddam operæ pretium esse puto agere de veterum codicum fide & auctoritate, quam eis nonnulli detrahere conantur. Et certe, rejecta veterum instrumentorum auctoritate, consecrarium erat, ut antiquis quoque codicibus fides abrogaretur. Hinc fit, ut qui veterum Patrum, aliorumque scriptorum editos libros cum vetustis codicibus conferunt, stulto labore confici & consumi censeantur; & veterum monachorum labores, qui vetustis codicibus scribendis operam navarunt, nihili fiant, contra omnium certe hominum eruditorum existimationem, qui monachos hac in re non parum de re publica commeritos fuisse consentiunt. Atque ut illi quemdam tali paradoxo colorem affingant, veteres ejusmodi codices ab imperitis exaratos fuisse aiunt; variam & inconstantem esse eorum lectionem; ceterum eorum defectum ab homine erudito facile ex conjecturis suppleri posse. Ex his præjudiciis natum est præter alia hoc decretorium iudicium: *Manuscripti codices, ut plerumque ab imperitis, atque ex uno plures descripti, in auctore dignoscendo, id est intelligendo ac restituendo, parum admodum juvant.*

Diplom. Supplem.

P

CAP. XIII.

II. Verum, si hoc semel paradoxum admittatur, corruet non modo veterum codicum, sed etiam editorum librorum fides: nulla erit veterum Conciliorum & Patrum, nulla denique sacrarum Scripturarum auctoritas. Unde enim, quaeso, in lucem prodierunt editi libri, non modo profani, sed etiam sacri? nonne ex vetustis codicibus? Si ergo nulla est horum auctoritas; nulla certe erit earum, quae ex eis derivatae sunt, editionum fides. Atque adeo non modo rei litterariae, sed etiam religionis fundamenta hoc paradoxo convellentur.

^a Aug. lib. 32.
contra Faust.
c. 16.

III. Hinc etiam corrui vis argumenti, quo sanctus Augustinus usus est adversus Manichaeos, qui falsatas & corruptas calumniabantur sacras Scripturas iis in locis, quibus eorum errores revincebantur. Hoc enim argumento ^a Faustum, ejusque asselas sic refellit. Si eos codices, quos ad probandum suum errorem adhibebant Manichaei, & dicebant *infalsatos*, à corruptoribus eorum majoribus immisos dicerent catholici, *Quid faceretis, dicite mihi*, inquit Augustinus, *nisi clamaretis, nullo modo potuisse falsare codices, qui jam in manibus essent omnium Christianorum? quia mox, ut facere cepissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Qua igitur causa à vobis corrumpi non possunt, hac causa à nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset, MULTORUM CODICUM VETUSTIORUM COLLATIONE CONFUTARETUR, maxime quia non una lingua, sed multis scriptura contineretur. nam etiam nunc nonnullae codicum mendositates vel de antiquioribus, vel de lingua precedente emendantur. Non alio igitur modo eos, qui corruptas Scripturas jactabant, confutari posse censebat Augustinus, quam multorum codicum vetustiorum collatione. ac proinde qui eorum fidem & auctoritatem negare, aut elevare contendunt, ecclesiae catholicae necessarium asserendae Scripturarum auctoritatis praesidium evertunt; easque impune traducendi ac lacestendi viam & artem haereticis, ac solutioris vitae hominibus aperiunt.*

IV. Ex eodem quoque praesidio consequitur, frustra sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, aliosque, consuluisse veteres libros ad emendandas nonnullas sacrae Scripturae codicum mendositates, quas vel de antiquioribus codicibus, vel de lingua precedente seu primigenia emendari vult Augustinus, ut ex ejus verbis modo relatis intelligimus. Frustra Romanos pontifices & delectos ab eis cardinales, virosque doctos ejusmodi codices adhibuisse ad corrigendos sacrorum Bibliorum editos libros: cum manuscriptorum codices in his restituendis parum juvent. Ad haec frustra Patres in Conciliis, tum antiquioribus, tum recentiori Tridentino, consuluisse veteres codices ad controversias dirimendas. Idem denique dicendum de viris doctis, qui Conciliorum & Patrum editiones ad vetustos codices exigere, ac repurgare student.

^b Cassiod. lib. 2.
insti. c. 7.

^c Guigo Stat.
c. 28.

V. Ad haec eadem quoque ratione improbari necesse est, ac pro nihilo duci tot Regum ac Principum curas & studia in conquirendis antiquis libris, & magno pretio redimendis, & in suas transferendis bibliothecas, non modo è proximis locis, verum etiam è remotissimis regionibus: eorumque bibliothecae, his codicibus refertissimae, censendae erunt, velut inutilium membranarum congeries. Idem erit iudicium de Vaticana, idem de regia Ludovici Magni bibliotheca, idem de Florentina & Ambrosiana, aliisque: quas tamen tum Romani pontifices, ac Francorum reges, tum alii principes & praelati tot tantisque sumptibus ac curis instruxerunt, mittendo viros doctos ad exteras etiam Orientis regiones, ut inde veteres libri, tum Latini, tum Graeci, Hebraici, & cujusvis linguae codices in suas bibliothecas comportarentur. Denique ex eadem opinione evanescit aestimatio veterum antiquariorum, in primis monachorum, qui libris scribendis se totos impenderunt: quales fuere sancti Martini discipuli, id est Majoris-monasterii monachi, apud quos, teste Severo-Sulpicio, ars nulla *exceptis scriptoribus*, habebatur, cui operi minor aetas deputata erat, cum majores orationi vacarent. Idem animus erat magni illius Cassiodori, qui suos Castellenses ^b instituens testatur, *antiquariorum studia plus ceteris ipsi placere, quod & mentem suam, relegendo scripturas divinas, salubriter instruunt, & Domini praecepta scribendo longe, lateque disseminant.* Praeclara sunt, quae de hoc pio exercitio addit idem auctor: quem imitati sunt Petrus Venerabilis, & piissimus Guigo Cartusiae majoris prior. *Libros, inquit Guigo ^c, tamquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri, & studiosissime volumus fieri;*

us, quia ore non possumus, Dei verbum manibus predicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis praecones facere videmur. Et certe quorsum evasisset veritas, si in libris servata non fuisset? Nimius sum, si omnia retulero, quae hoc de argumento scribit Petrus Venerabilis in epistola^a ad Gislebertum reclusum, quem ad hoc exercitium pluribus hortatur. Sic plane, inquit, sic verbi divini poteris fieri taciturnus predicator, & lingua silente, in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit . . . . . tantoque tempore, etiam post mortem tuam, extendetur lucrum operum tuorum, quanto, ut ita dicam, durare potuerit vita librorum tuorum. Haec est illa vita, quam extinguere moliantur ingrati illi antiquariorum censores.

CAP. XIII.

^a Petrus Vener., lib. 1. ep. 20.

VI. Denique hoc paradoxum omnium ad hoc usque tempus eruditorum sententiae adversatur, qui non modo puriores ex illis fontibus veterum librorum editiones prodire existimant, sed etiam melioris litteraturae opera recentiora ex iisdem libris multum locupletata, nec dicam confecta censent. Ut enim de collectaneis ex eis erutis, puta clarissimi Jacobi Sirmundi & Labbei operibus, Andreae Chesnii scriptoribus Francicis, deque Spicilegiis, Miscellaneis Baluzianis, Monumentis ecclesiae Graecae, aliisque ejusmodi lucubrationibus nihil dicam; absque his codicibus, addo etiam absque vetustis diplomatibus & instrumentis, nec incomparabile Cangii Opus, id est Glossarium, nec multa alia id generis opera umquam prodiissent in lucem.

VII. At enim veteres illi codices plerumque ab imperitis descripti sunt: ecquam ergo fidem mereantur? Primum nego descriptos fuisse omnes ab imperitis. Sane imperitus non erat beatus martyr Pamphilus, qui majorem partem librorum Origenis sua manu descripsisse traditur: nec imperitus Hieronymus, qui se *prolixum librum de Synodis sancti Hilarii apud Treveros* manu sua descripsisse^b testatur. Certe nec Hilarius ipse imperitus, qui scripsit *Evangeliorum librum*, quem Perpetuus^c Turonum episcopus Euphronio Augustodunensi episcopo testamento reliquit, quem librum eum esse perperam putant, qui haecenus^d in Turonensi bibliotheca asservatur. De Fulgentio quoque eximio illo episcopo memoriae proditum est, quod *scriptoris arte laudabiliter utebatur*, quod elogium etiam viris sanctis Luciano, Philoromo & Marcello, necnon beato Platoni & Theophani tribuitur. Quin etiam beata Marcella junior, teste Hieronymo, *scribebat celeriter, & citra errorem*. Librarii quoque officio functi sunt Venerabilis Beda, Radbertus, Rabanus, aliique è nostris viri docti, in transcribendis saltem suis, quidni etiam alienis? Denique, ut alios praeteream, Hincmarus Remorum archiepiscopus Adalhardi Corbeiae abbatis librum de ordine palatii se legisse & scripsisse ait in epistola ad episcopos Franciae de recta principis institutione.

^b Hieron. ep. 6.^c Spicil. to. 3. p. 106.^d V. Ruinari notae in Gregor. Tur. p. 1317. & seq.

Deinde, etsi ab imperitis plerique exarati sint codices, non tamen illi omnes imperiti habendi sunt librarii, modo accurate scripserint quod legebant & exscribebant. Sane experimento nobis constat, inter nostri temporis typographos non semper accuratioribus esse eos, qui latine utcumque sciant, si latina typis committant: immo fit non raro, ut hi facilius peccent, ubi ea quae non intelligunt, corrigere audent, quae alii, Latinae linguae expertes, accurate reddunt. Verum esto, imperiti fuerint illi antiquarii, at non ex uno solo codice fit veterum editionum restitutio, sed ex multorum collatione; neque in omnibus peccat imperitus librarius: cujus si quae sunt quibusdam in locis mendae, aliorum collatione emendari possunt.

VIII. Et vero nullus est codex tam imperite scriptus, ex quo eruditus in hac arte lector non proficiat. Id suo testimonio comprobatur Antonius^e Muretus, ubi Ciceronis ex oratione pro Dejotaro locos duos emendat. Soleo, inquit, *libenter veteres libros, quicumque in manus meas incidunt, evolvere, cuicummodo tandem illi sint, & quocumque linguarum caractere exarati, quod enim Plinius de toto librorum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus; id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris; tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque ἄλλοις ἑρπύλλαις, ut in eis incredibilis quaedam molestia exhaurienda sit: sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam . . . . . Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tamquam è salebris quibusdam, emerisus, in recensione reperio unum aut alterum boni alicujus scriptoris*

^e Muret. var. lect. lib. 1. c. 16.

CAP. XIII. locum bidui triduique labore purgatum esse . . . . beatos illos esse ducens, quibus ampla illa ac nobiles bibliotheca patent, ubi tam laue, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queant. Nos tenuiores victitamus ut possumus, neque aliis invidemus fortunam suam: sed, ut eadem nobis aliquando contingat, optamus. Hactenus Muretus, cujus hac in re experientia & auctoritas esse possit instar multorum aliorum, quibus commemorandis ac referendis superseco.

Idem non modo veterum codicum utilitatem, verum etiam studium eorum, qui repurgandis veterum auctorum scriptis incumbunt, egregie commendat non uno in loco. *Quotidie magis^a intelligo, inquit, verum esse id, quod semper existimaavi, nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni intersit, e veterum monumentis tolli ac corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos, qui accurate & fideliter operam in illis purgandis, emendandisque ponunt. Unius enim litterula erratum interdum eas, etiam hominibus eruditissimis, offundit tenebras, ut, tamquam in illuni nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quo volunt. Id saepe iis contingit, qui solo ingenii sui ductu, solaque sagacitate, veteres libros ex meris conjecturis emendare volunt: qui dum ulcera curare volunt, vulnus augent, non sanant. Periculosum negotium, ait Muretus^b, sanis medicinam facere; multaque hoc modo a parum cauis corrumpuntur specie corrigendi. Quod vitium accidisse ait viro erudito, cum Livii contextum ex libro XXVI. suo Marte perperam emendare voluit.*

IX. Ut rem paucis absolvam, erant in bene moratis ecclesiis ac monasteriis non modo periti antiquarii, qui libros manu describerent; verum etiam periti correctores, qui descriptos cum exemplaribus conferrent, & si qua errata essent, emendarent. *Cum scriptor devotus, ait Trithemius^c, codicem studiose descripserit, ad exemplar eum denuo conferat: sicubi erraverit, studiosa emendatione castiget. Hoc faciens & ipse scriptor idoneus & fidelis, & liber ordine debito acceptabilis invenitur. Ejus rei infinita exempla proferri possent, at unum aut alterum huic loco sufficient in specimen aliorum. Exstat inter alios in Vaticanae basilicae bibliotheca vetustissimus codex, saeculo quinto desinente, aut ineunte sexto exaratus, sancti Hilarii de Trinitate libros continens, a quodam studioso emendatus, & cum antiquiori exemplari collatus, ut probat subjuncta clausula in haec verba: Contuli in nomine Domini nostri Jesu-Christi apud Kasulis constitutus, anno quarto-decimo Transamundi regis. id est anno Christi D X. quo anno emendatus est hic codex Kasulis, quae urbs est Africae in provincia Byzacena. Idem praestitit Radbertus in emendandis sui temporis codicibus bibliothecae Corbeiensis: qua ex bibliotheca inter alios penes nos est quidam codex, quinquaginta-quinque Gregorii Magni continens epistolas, quas Paulus Warnefridi, diaconus ac monachus Casinensis, transcribi curavit, misitque Adalhardo Corbeiae abbati, qui Gregorianarum epistolarum^d copiam sibi fieri ab eo postulaverat, ut patet ex ipsius Pauli epistola codici praefixa, cujus haec verba notanda sunt. Volueram equidem tuis imperiis jam ante parere: sed, ut pote pauper, & cui desunt librarii, prius hoc facere nequivi: maxime cum me tam proluxa valeitudo contriverit, ut a mense Septembri pene usque ad diem Nativitatis Domini lectulo detentus sim; neque licuerit clerico illi, qui haec eadem utcumque scripsit, manum ad atramentarium mittere. Suscipe tamen, quamvis sero, epistolas, quas desiderasti: & quia mihi eas ante relegere praecipue occupatione totas non licuit, XXXIV. ex eis scito relictas, & prout potui, emendatas esse, praeter pauca loca, in quibus minus inveni. & tamen meo ea sensu supplere nolui, ne viderer tanti Doctoris verba immutare. quibus in locis & forinsecus ad oram Zetam, quod est vitii signum, apposui. Tua itaque fraternitas, si se facultas dederit, reliquas epistolas ad emendatiorem relegere studeat codicem, sed & loca, in quibus minus habetur, supplere. Erant ergo praeter librarios viri docti, qui librorum errata corrigerent in codicibus manu exaratis, non proprio sensu, sed eos conferendo cum veteri exemplari, vel ad emendatiorem relegendo codicem, ut defectus antigraphi emendarentur, vel supplerentur.*

His omnibus unum addo ex bibliotheca sancti Emmerammi monasterii Ratisponensis, in qua inter alios veteres codices non paucos unus asservatur, sancti Augustini tractatum in epistolam canonicam sancti Johannis continens, ad cujus calcem haec leguntur: *Librum hunc pro remedio animae meae ego in Dei nomine Baturicus episcopus ad Frankhonorurth*

^a Id. lib. 3. c. 4.

^b Muret. var. lect. 1. 19. c. 15.

^c Trithem. de laude scriptor. c. 8.

^d Acta SS. Bened. 10. 1. p. 397.

Frankonofurth scribere præcepi. Scriptus est autem diebus septem, & in octavo correctus in loco eodem, anno VII. regiminis episcopatus mei, & octingentesimo vigesimo-tertio dominica incarnationis. Scriptus est autem per Ellenhardum & Dignum, Hildoïno orthographiam præstante. Vide quanta diligentia & cura scriptus & correctus hic codex. quod de multis quoque aliis asserere liceret. Qui has leges in emendandis codicibus observarunt, ut magna laude digni sunt: sic etiam valde improbandi, qui proprio eos ingenio correxerint. Quamquam nec solis codicibus infligi potuit hæc labes, immo tanto facilius id accidit in editis libris, quanto minus apparet in eis depravatio. Unde qui ob quosdam ejusmodi defectus veteres libros universim rejiciunt, tamquam fide haud dignos, superest ut editis quoque fidem abrogent; sicque pyrrhonismum in rem litterariam inducant.

CAP. XIII.

X. In præmissa epistola Paulus ait, *se Zetam, quod est vitii signum*, quibusdam Gregorianarum epistolarum locis *apposuisse*, nec proprio ea sensu supplere voluisse, ne tanti Doctoris verba immutare videretur. Quocirca observandum est, antiquos variis usos fuisse signis, quæ ad oram veterum codicum apponebant, ad designanda ea loca, quæ vel notanda, vel caute legenda, vel censura digna, vel mendosa videbantur. Horum signorum figuras & interpretationes ex Isidoro affert Cangius versus finem Glossarii græci. Usitatior nota sunt, asteriscus, obelus, & chrisimon. Asteriscus aliquid deesse significat. Obelus, id est virgula seu lineola jacens, falsum vel superfluum, adeoque refecandum denotat. Chrisimon, quod est Christi monogramma, est nota eorum, quæ probanda & retinenda sunt. Asteriscus cum obelo rem non suo loco dictam demonstrat. Hincmarus in libro de non-trinitate, Gothescalci textum, quem refellit, obelo configit: suam vero ipsius responsionem chrisimo designat. Alias notas prætereo.

XI. Ceterum non capio quid sibi velint veterum codicum censores, cum eos *in auctore dignoscendo parum jurare* ex eo contendunt, quod *ex uno plures descripti* sint. Id enim vel de primigenio exemplari, ex quo ceteri descripti sunt, intelligi volunt; vel de secundo seu posteriori exemplari. Si primum: quis dubitet ex uno descriptos esse omnes; eoque melioris esse notæ, eoque majoris, ceteris paribus, auctoritatis, quo ad autographum propius accedant? Si vero id de posteriori uno eodemque exemplari loquantur, ex quo plures descripti sint: fieri quidem potest, ut unius ejusdemque provinciæ codices, cujusdam celebris auctoris, puta Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & similium opera continentes, ex uno descripti sint. Sed quid inde? scilicet quod unus sit instar omnium, & inutilis multorum collatio ad restituendum illum auctorem? Id quidem quamdam veri similitudinem habet: sed fallit hæc veri species. Cum enim diversi illi codices ex uno descripti, non ab uno antiquario exarati fuerint, sed à multis, quorum alii magis, alii minus accurate scripserint; fieri potest, immo id passim accidit, ut ex uno alterius errata emendentur; sicque ex multorum illorum codicum comparatione genuinus exemplaris, adeoque auctoris, textus restituatur. quod longe aliter accidit in editis libris, quorum una forma, unaque lectio est. Quod dixi de ejusdem provinciæ codicibus, multo magis verum est de codicibus variarum provinciarum, quorum collatio, operosior quidem & difficilior, sed longe fructuosior est ad restituendum quemlibet auctorem.

Quid ergo? inquis: an negas corruptos & *falsatos* esse plurimos codices? Ecquæ igitur utilitas in eorum collatione? aut quibus demum indiciis veros à falsis secernes?

Primo mendosos esse codices non paucos assentio: at tam multos adulteratos & *falsatos* esse, ut quidam opinantur, nego & pernego. Magnum quippe discrimen statuendum est inter *falsatos* & mendosos. Mendosos eos voco, in quibus ex amanuensium seu errore, seu indiligentia, quidam navi occurrunt: *falsati* vero, qui de industria corrupti à falsariis. Multi quippe *falsati* videntur, qui nec *falsati*, immo ne quidem mendosi sunt. Rem explico. Fieri non potuit, ut notarii in describendis magnis voluminibus non aliquando aberraverint à recta lectione, unius saltem vculæ mutatione. Id ubi advertebant, duplici modo erratum corripiebant, scilicet vel abradendo vocabulum intrusum, & genuinum restituendo ejus loco: vel, si quando

CAP. XIII. statim scripto illo spurio vocabulo animadvertent, suppositis ad singulas ejus litteras punctis, aliud, quod sincerum erat, subjiciebant. Hæc non advertentes aut nescientes nonnulli, vel in malam partem rapientes, priores infami *abrasorum* nomine temere traducunt: posteriores vero male interpretantes, utramque lectionem in auctoris contextum inducunt, licet omittenda sit lectio prior punctis subnotata, & retinenda posterior. Ad hæc sæpe contigit, ut descriptos ex uno exemplari codices cum aliis conferrent viri docti, & ex eis emendarent. unde necesse erat quædam saltem verba in apographo mutare. Nec omittendum, quod processu temporis, cum characteres, præsertim minio (quod in librorum titulis fieri solebat) descripti, evanescere cœperant, à posteris quandoque suppleti & renovati fuerunt. quod nullo dolo malo factum credi par est, nisi falsitas aliunde constet. Hæc leviora fortasse nonnullis videbuntur, sed tamen earum rerum minus peritis non omnino supervacanea.

XII. Verum longe gravior & majoris momenti est altera quæstio, quibus scilicet modis, quibusve regulis falsati codices à sinceris secerni possint. Id vero uno modo fieri potest, scilicet collatione aliorum codicum, qui plures sint, & antiquiores. Plures, inquam, & ex variis, si fieri potest, accepti provinciis: antiquiores autem, & quidem melioris notæ. quod facile ex eorum lectione discerni potest, ut earum rerum periti norunt. Hanc regulam secutus est passim sanctus Augustinus in disputationibus contra Manichæos, qui sacræ Scripturæ libros & locos, quibus ad eos revincendos utebantur catholici, interpolatos & corruptos aiebant. *Hæc illi solent, inquit sanctus^a Doctor, à corruptoribus Scripturarum immissa esse dicere: usque adeo nihil habent quod contradicant, ut hæc miseri respondere cogantur. Sed quis non intelligat convictorum hominum aliam non esse potuisse ultimam vocem? Nunc, quo modo eos refellat vir sanctus, audiamus. Manichæi, inquit^b, plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate convincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt: ita tamen, ut eandem falsitatem, non scribentibus apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus.* En objectio: vide quid respondeat Augustinus. *Quod tamen quia nec pluribus, si ve antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate, unde latini libri interpretati sunt, probare aliquando potuerunt; notissima omnibus veritate superati, confusique discedunt.* Vides in his verbis duplicem ab Augustino propositam regulam ad falsi criminationem à Scripturis sacris amoliendam, nempe *codices quam plures, eosque antiquiores; & præcedentis, seu primigeniæ, linguæ auctoritatem.* quæ posterior regula in his tantum scriptis locum habet, quæ ex alia in aliam linguam conversa sunt. In aliis itaque sola valet regula prior ad falsum in eis retegendum, ut codices scilicet consulantur quam plures, & quidem antiquiores. quæ regula certa & infallibilis est, modo accurate & bona fide ad rem propositam & controversam applicetur, maxime ubi accedit doctrinæ conformitas auctoris, de quo agitur.

^a Aug. lib. 1. de mor. eccl. c. 14.

^b Id. ep. 82. n. 6.

XIII. Hanc regulam secutus fuisse videtur Hincmarus in libro de non-trinitate contra Gothescalcum: cujus controversiæ originem paucis exponere juvat. Hæc nata est occasione ultimæ strophæ hymni de sanctis martyribus, in qua tunc canebatur, (caniturque etiam nunc in hymno de sanctissimo Sacramento) *Te trina-deitas, unaque poscimus*, quem versum in sua, id est Remensi, ecclesia correxerat Hincmarus, veritus, ne dicendo *Trina-deitas*, tres-deitates admitti viderentur. Hujus versus defensionem primus aggressus est Ratramnus Corbeïæ monachus, & post eum Gothescalcus, quem in primis suo libro refellendum Hincmarus sibi proposuit.

In hoc libro tria præcipue observanda in præsens. Unum est quod ait auctor initio^c libri, quosdam, novarum vocum amatores, contendisse, quod *sicut trinus & unus Deus, ita trina & una deitas catholice dici possit.* Inter quos, inquit, & Ratramnus, Corbeïæ monasterii monachus, ex libris beatorum Hilarii & Augustini, dicta eorumdem detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inlectendo . . . ex hoc volumen quantitatis non modicæ scribens, ad Hildegarium Meldensem episcopum compilavit.

^c Hincm. to. 1. p. 413.

Alterum hic observandum est quod sub medium^d libri dicit Hincmarus, scilicet Gothescalcum ad suam confirmandam sententiam usum fuisse quodam edicto Constantini de sexta synodo, quo in edicto fit mentio *de trina & conglorificanda deitate.*

^d Ibi. p. 447. & seq.

tum subdit idem Hincmarus: *Hoc nomen feminini generis adjectivum & mobile, quod hic est impositum, TRINA, à Gothescalco, quando præfatus liber in monasterio Alti-villaris, ubi ipse morabatur, ex authentico, quem mihi, inquit Hincmarus, Petrus episcopus Aretinus commoda-verat, scriptus fuit, adulteratum credimus, sicut multoties ab aliis hæreticis factum legimus. Et ne gratis & sine fundamento id dixisse videatur idem Hincmarus, hoc indicium^a affert. Dat quoque nobis certum indicium Gothescalcus falsasse hunc librum, quia per idem tempus, quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus Corbeie monachus, sicut jam longe superius diximus, ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modica quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium.*

^a Ibid. p. 450.

Tertium denique hic observandum est id, quod præmissis mox subdit Hincmarus de quodam, qui ex vulgato libro sancti Augustini contra quinque hostium genera, in colloquio cum eo, aliisque nonnullis habito, quod trina deitas catholice potest dici, contendebat, non contentiosa intentione, sed forte putans Augustinum ita dixisse, & quidem ex libro, qui regi Carolo datus fuerat.

Hoc audito, librum, domino regi datum, ab eo accepit Hincmarus, eumque hoc loco corruptum esse contendit. Atque ut id probaret, de pluribus^b civitatibus ac monasteriis vetustissimos codices in unum afferri curavit: inter quos, inquit, de quibusdam monasteriis allati sunt etiam mihi no-viter scripti quaterniones, in quibus hanc falsitatem insertam inveni; & diligentius ac sollicitius perscrutatus comperi, omnes illos quaterniones de eodem fonte canoso, de quo & domno regi datus liber falsatus fuerat transcriptus, rivulo fraudulento manasse. Hic adverte non dici, quo ex loco acceptus fuerit hic codex, ex quo & liber regi datus, & prædicti quaterniones, quos corruptos dicit Hincmarus, descripti fuerant. Addit idem auctor, se in Sueffionensi proxima synodo quinque provinciarum, præsentate rege, librum falsatum, & authenticos ac veros & vetustissimos codices protulisse, & unicuique episcopo utrosque ostendisse; sed & illi, qui simpliciter falsatum codicem regi dederat, librum authenticum ad inspiciendum dedisse. Quis fuerit ille, qui simpliciter hunc codicem regi dederat, & ex eo trinam deitatem catholice dici posse, non contentiosa intentione, assererat, haud dicit Hincmarus, dicturus haud dubie, si Ratramnus, aut quisvis alius monachus fuisset. Post hæc diploma seu schedulam protulit Hincmarus, ex variis sanctorum Patrum dictis contextam: qua^c perlecta, & inspectis veris libris & antiquissimis, probatum est, inquit, adulteratum fuisse hunc, quem prædiximus, beati Augustini librum. His tamen non acquievit is, qui falsatum librum regi dederat; immo opposuit^d varia Patrum testimonia, maxime Augustini, qui unum è suis sermonibus de verbis Domini inscripsit de una Trinitate, trinaque unitate. quod Hincmarus valere negat ad vindicandum locum ex vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, quem adulteratum esse contendit à quodam impostore, quem sibi incognitum esse satis ostendit. Hæc quidem prolixiora, sed non otiose relata esse ex mox dicendis constabit.

^b Ibid. p. 451.

^c Ibid. p. 452.

^d Ibid. p. 453.

XIV. In tota illa Hincmari narratione nulla fit mentio, ut cuivis attente legenti patebit, de Corbeiensis monasterii codicibus. Et tamen quidam nuperrime scribere & asserere non dubitarunt universim, Corbeïenses codices, qui Augustini libros continent, falsi convictos fuisse ab Hincmaro. quod non de alio, quam de frequenti illo episcoporum conventu intelligi potest, tametsi nulla, ut dixi, de Corbeïensibus codicibus in illa collatione peculiaris mentio facta sit. Quis tam turpem, tamque atrocem calumniam æquo animo ferat?

Quid ais? dicet aliquis. an negas Hincmarum scripsisse, hunc librum à Gothescalco adulteratum fuisse? Verum quid Corbeïensibus cum Gothescalco? Deinde illic non agitur de vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, sed de edicto Constantini, à Gothescalco in suæ sententiæ defensionem adducto, quod ab eo falsatum credebatur Hincmarus, certo, ut putabat, indicio. tametsi nihil magis incertum, quam ejus indicium, ut ex secunda observatione mox allata perspicuum est. Quodnam illud indicium? scilicet quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus

CAP. XIII. Corbeia monachus ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modice quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium. Hoccine est certum illud indicium, quo probetur, Gothescalcum falsasse hunc librum, id est edictum Constantini, nempe quia per idem tempus, quo hic liber ex authentico Petri Aretini episcopi descriptus est in monasterio Altvillaris, Gothescalcus illic morabatur, haud dubie reclusus in ergastulo; & Ratramnus volumen de Trina-deitate, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate compilabat! Nemo certe non videt, quam dubium, ne dicam fallax sit istud indicium. Verum etsi Gothescalcus corrupti edicti auctor fuerit, quid Corbeiensibus, ut dixi, cum Gothescalco? Deinde quid commune edicto Constantini cum Augustini libris? quos tamen à Corbeiensibus corruptos fuisse ex hoc loco auctores illi calumniari non verentur.

At saltem, forte inquierent, negare non potes, quin Ratramnus, ille Corbeia monachus, mendacii in suo libro insimulatus sit. Cujus vero mendacii? nimirum, ut Hincmarus ipse in prologo suo ad librum de non-trina-deitate explicat, sanctorum Hilarii & Augustini ex eorum libris de Trinitate dicta detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inflectendo. Si qua ergo in re peccavit in eo libro Ratramnus, non interpolationis, sed reticentia & falsa interpretationis insimulari potest. Hic de interpolatis ab eo codicibus nec vola quidem, nec vestigium, quod sane non reticuisset Hincmarus, maxime si vulgatum Augustini librum contra quinque hostium genera cum versu controverso protulisset Ratramnus, qui suum ipsius volumen, quod excidit, non ex hoc libro, sed ex sanctorum Hilarii & Augustini libris de Trinitate, testante ipso Hincmaro, compilavit.

Verum, etsi Corbeiensium codex, qui Augustini librum contra quinque hostium genera continet, hoc in loco interpolatus fuisset; quo jure, qua conscientia, Augustinianos universim Corbeiensis monasterii codices, tamquam ab Hincmaro falsi convictos ac damnatos, traducere licuit? At tantum abest, ut liber ille Augustinianus illo in loco ab Hincmaro notato à Corbeiensibus interpolatus sit, (si tamen interpolatio est) ut contra in Corbeiensis illorum temporum codice, qui hactenus superest, controversus desit ille versus, quem Hincmarus à corruptoribus intrusum fuisse contendebat. Hic veterrimus codex, qui penes nos est, scriptus videtur ante natam hanc controversiam, ut ipsa characterum forma probat, nec alius hujus argumenti inter Corbeiensis bibliothecae codices nobis occurrit. Certe si qui alii ejusdem monasterii codices reprobaturum ab Hincmaro versum habuissent, hos notare non omisisset Hincmarus, qui Corbeiensis ob retentum hymni versum de Trina-deitate arguebat. Ex his nemo non videt, quam falso notati sint universim Corbeiensis codices Augustiniani, quasi ab Hincmaro falsi convicti fuerint, in praedicta nimirum synodo Sueffionensi: in qua tamen, ut ex dictis patet, nulla de Corbeiensibus codicibus mentio facta est, nec fieri potuit, cum Corbeiensis codex Hincmari sententiae faveret. Quid nobis fieret, si talis criminationis auctores, vel rei essemus! Quo porro piaculo ejusmodi noxam expiare nobis daretur! Verum absit à nobis id genus contumeliae, quibus longe satius est pati, quam inferre, aut referre injuriam.

XV. Pro coronide tam praecleari Corbeiensium elogii addere licet, quod iidem auctores praemittunt, in eadem Corbeiensis bibliotheca repertos fuisse libros, Lugdunensis ecclesiae nomine editos contra Johannem Erigenam de praedestinatione, aliisque ejusdem temporis controversiis; quos libros Floro Lugdunensi diacono falso adscriptos, & erroribus refertos esse praedicti auctores contendunt. quod perinde est, ut aperte loquar, ac si dixerint, libros illos à Corbeiensibus fabricatos, & Floro suppositos fuisse, ut sub larvato celebris auctoris nomine, horum librorum errores facilius divulgarent. Haud scio an quisquam fuerit hactenus, qui Florum horum librorum parentem non agnoverit; vel qui errores in illis libris se reperisse ostenderit. quod theologis ulterius examinandum relinquo. Verum, quod ad praedictorum librorum suppositionem à Corbeiensibus, ut praetenditur, factam pertinet; nulla fabula infelicius componi & concinnari poterat. Quis enim istius suppositionis apud Corbeiensis

Corbeïenses auctor tunc esse potuit? An Ratramnus? At longe abetat ab ejusmodi fictione ejus ingenium, quippe qui aperta fronte, suo nomine haud dissimulato, libros duos de Prædestinatione contra Johannis Erigenæ sententiam vulgavit. An forte Paschasius Radbertus, Corbeïæ tunc temporis abbas? At is Gothescalco adversabatur, ut patet tum ex eo, quod illius damnationi in priori synodo Carisiacensi assensit; tum ex libro VIII. commentarii sui in Matthæum, ubi Gothescalcum, ejusque asseclas vellicat his verbis: *Scire certo debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædestinatione Dei, UT QUIDAM MALE SENTIUNT, neque ex voluntate Patris perit, sed proprio suo peccato, iustoque Dei judicio.* Quo igitur fundamento hæc suppositio Corbeïensibus imputari potest? Scilicet quia repertus est apud illos veterrimus codex, ex quo liber ille de Prædestinatione sub nomine Flori primum vulgatus est. Verum consimiles forte alibi ejusdem libri codices reperiri poterunt. Sed fac unicum restare illius libri Corbeïense exemplar. an ideo Corbeïenses ejus dicendi auctores? Si ita esset, Lactantii liber de morte persecutorum tribui posset Moisiacensibus monachis, apud quos solos ejus libri exemplar ad nostrum usque tempus servatum est, ex quo præclarum hoc monumentum eruditissimus Baluzius, magno rei publicæ Christianæ beneficio, publici juris fecit.

Verum non unum tantum Flori libri exemplar etiam nunc superest, scilicet Corbeïense. Aliud insuper optimæ notæ exemplar^a asservatur in bibliotheca Colbertina, quod ejusdem Flori tempore scriptum fuisse peritus quivis & cordatus censor facile concessurus est. In hoc porro codice continentur omnia illa opuscula, quæ sub Lugdunensis ecclesiæ nomine vulgata sunt; nec dubito quin eo usi sint primi illorum opusculorum editores. At in Corbeïensi unicus habetur liber *contra ineptias Johannis Erigenæ*, qui liber in utroque codice sic incipit: *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem, cujusdam vaniloqui & garruli hominis scripta, &c.* quæ verba, *id est ad ecclesiam Lugdunensem*, eadem manu, absque ullo interpolationis vel minimo indicio, exarata sunt. Id autem inter illos duos codices discriminis est, quod in Colbertino Flori nomen nequaquam adscriptum est libris in eo contentis: at in Corbeïensi titulus libri contra Erigenam, olim minio scriptus, cum characteres jam fere evanidi essent, altera manu restitutus est, sub hac inscriptione, *In nomine Domini nostri Jesu-Christi incipit libellus Flori*, &c. tum in fine, dubium an prima, certe antiqua manu, *Explicit libellus Flori*. Verum Flori nomen in primario titulo appositum fuisse, aut saltem ei, qui codicem ipsius Flori tempore exaravit, persuasum fuisse Florum hujus libri esse auctorem, manifeste intelligitur ex duabus notis, ad marginem codicis in contextus serie, & quidem prima manu, ex minio apposis: quarum una principio sic habet: *Expositio Johannis.* tum, *Responsio Flori.* Altera in consequentibus: *Responsio Flori contra Johannem.*

Ad hæc respondebunt sine dubio oppositæ sententiæ auctores, has marginales notas (nam de titulo non disputo) falso appositas fuisse à Corbeïensi illo monacho, qui codicem illum descripsit. Cui rei id argumento esse aiunt, quod nullus codex, sive hujus libri contra Erigenam, sive aliorum sub nomine Lugdunensis ecclesiæ editorum, vel in bibliotheca Lugdunensi, vel etiam in tota illa diœcesi, modo reperiatur, vel umquam repertus sit. Ceterum etsi verba illa, *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem*, genuina sint; ea potius referenda esse ad Laudunensem ecclesiam, cum Laudunum Lugduni nomine olim insignitum fuerit. Denique Florum diaconum Lugdunensem horum librorum scriptorem esse non posse, quippe qui ante ortas his de rebus controversias, id est ante annum DCCC L. mortuus sit; idque constare ex Augiensi, ut vocant, necrologio, à me edito in tomo IV. Analectorum, in quo Florus post Agobardum archiepiscopum notatur, non autem Amolo ejus successor, sub quo hæc controversia nata; non Remigius Amolonis successor, sub quo maxime hæc ventilata est. Tria itaque hoc loco dispungenda. Primum, nullusne horum librorum codex in Lugdunensi ecclesia vel diœcesi saltem olim exstiterit. Alterum, an verba illa, *ad nos, id est Lugdunensem ecclesiam*, de Laudunensi ecclesia interpretanda sint. Tertium denique, an Florus ante Remigii Lugdunensis pontificatum decesserit.

Diplom. Supplem.

R

a n°. 4302.

CAP. XIII.

Ad primum facilis erit responsio. Colbertinum quippe exemplar, quod libros quatuor sub nomine Lugdunensis ecclesiae vulgatos continet, fuit olim bibliothecae Insulae-Barbarae, quod monasterium est agri Lugdunensis, non una integra leuca supra Lugdunum, in medio Araris fluvii positum. quod probat inscriptio duplex, una in fronte codicis, *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis*, ubi ad altare sancti Martini oblatus notatur. quae posteriora verba eodem tempore, quo ipse codex, exarata sunt. Ad haec, in limine tertii libri *de tenenda immobiliter Scripturae sacrae veritate*, praemittitur itidem antiqua manu altera haec inscriptio: *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis monasterii*. cui, sine dubio ipsius Flori tempore, hic codex oblatus est ad altare sancti Martini, forte à Bartholomæo abbate, ut deletae scripturae vestigia indicant, qui Flori^a tempore vivebat.

^a *V. Analect.*
to. 4. p. 644.

Ex hoc primo capite pendet secundi solutio. Si enim codex ille ipsius Flori tempore Barbarensi monasterio concessus sit, vehemens conjectura est haec verba, *id est ad Lugdunensem ecclesiam*, quae in duobus locis in illo Barbarensi seu Colbertino codice leguntur, de Lugdunensi metropolitana ecclesia esse intelligenda, non de Laudunensi. At, quod rem evincit, tunc Laudunensi ecclesiae praesidebat Pardulus episcopus, unus ex tribus illis episcopis, ad quorum epistolas respondet illa Lugdunensis ecclesia; alia proinde à Laudunensi, cujus episcopus Pardulus oppositam his libris sententiam cum Hincmaro & Rabano tuebatur, longe ante Hincmari Laudunensis pontificatum & discidia.

Hinc facile intelligitur, Florum, Lugdunensis ecclesiae eruditum illum diaconum, nomine ipsius Lugdunensis ecclesiae scribere potuisse, & re quidem vera scripsisse praedictum saltem librum contra Johannem Erigenam: Remigium vero archiepiscopum respondisse ad illorum episcoporum tres epistolas, quae, uti & Johannis Erigenae scripta, ad Lugdunensem ecclesiam perlatae erant. Sane Matthaeus Westmonasteriensis^b inter veteres, & inter recentiores Jacobus Sirmundus^c, Soc. Jesu eximium lumen, Florum illius libri auctorem cum omnibus agnoscunt.

^b *Westmon. an.*
883.

^c *Sirm. in notis*
ad Avit. p. 61.

^d *Analect. to. 4.*
p. 642. & seqq.

Neque vero ex Augiensi libello à me edito^d confici potest, Florum ante natas illas controversias defunctum fuisse. Hic enim libellus est societatis eorum, qui beneficium & communionem suffragiorum ab Augiensibus obtinere, ex quibus plerique viventes erant. Ita enim in more tunc positum erat, ut, qui ejusmodi societatem inibant, nomina quidem quorundam è suis defunctorum, sed maxime vivorum, quos commendatos volebant, suaque ipsorum nomina adscribi curarent. Alia ratio est de necrologiis, in quibus nomina tantum defunctorum inscripta sunt. Atqui codex ille Augiensis, ex quo Flori^e, aliorumque nomina exscripsi, libellus est societatum, ut diserte notavi, monasteriorum, aliarumque ecclesiarum & personarum, quae in Augiensium communionem admissae erant, quam *Canonici sancti Stephani protomartyris*, metropolitanae scilicet ecclesiae Lugdunensis, *Agobardus archiepiscopus & Florus*, sibi conciliaverant.

^e *Ibid. p. 644.*

Quousque vitam produxerit Florus, non facile est praecise definire. Nullas enim chronicas notas in ejus scriptis deprehendo, si ejus librum contra Erigenam excipias, praeterquam in carmine de divisione imperii facta post mortem Ludovici Pii, quae anno DCCC XL. accidit, ut omnes norunt. Paulo ante ab eo scripta fuerat epistola contra Amalarium *de corpore Domini tripartito*, quae *dominis beatissimis, reverentissimis & piissimis pastoribus gregis Christi, Drogoni sacri concilii magistro & pontifici clarissimo, Hetti Trevirorum antistiti, Aldrico reverentissimo Cenomannorum episcopo, Rabano abbati venerabili, & ex provincia Lugdunensi prima Alberico Lingonensi reverentissimis episcopis inscripta est*, eo scilicet tempore, quo Lugdunensem ecclesiam sic afflictam fuisse dicit, *ut habeat, inquit, episcopum sine potestate, magistrum sine veritate*, uti post Agobardi depositionem accidit. Scripta est, inquam, haec epistola, cum episcopi in concilio apud Theodonis-villam habito congregati erant. quod ad synodum anni DCCC xxxv. referendum videtur. Plura de hac epistola in tomo secundo^f nostrorum Annalium videre licet.

^f *Annal. Bened.*
to. 2. lib. 31. n. 75.

Verum longius progressus sum quam speraveram, non tamen amplius, ut quidem puto, quam par erat, utpote justae defensionis necessitate coactus. Haec autem omnia ne-

quaquam rixandi animo, quo nihil magis à moribus meis alienum, sed sola amo-
liendæ injuriæ causa, atque uno veritatis amore à me scripta sunt, eodemque animo
accepta esse velim, & citra cujusquam offensam, hoc maxime sollicitus, ut defenden-
do veritatem, caritatem ne læderem. Nihil enim magis christianis ac religiosis viris
cavendum, quam ut, quod recto forte consilio inchoatum est, sensim in jurgia cedat;
sintque, contra interdictum Apostoli ^a, *in vicem provocantes, in vicem invidentes*. Nam
si in vicem mordetis, & comeditis, inquit, ^b *videte ne ab in vicem consumamini*.

a Gal. 5. 26.
b Ibid. v. 15.

OBSERVATIONES

*In sequentia Specimina veterum scripturarum, & in Appendicem
subsequentem.*

UT eundem ordinem, quem in Opere de re Diplomatica tenui, in hoc quoque obser-
vem Supplemento; nova quædam Specimina veterum scripturarum hic subjicere visum
est; iisdemque Speciminibus adjicere collectionem veterum monumentorum in totius Ope-
ris, maxime Supplementi confirmationem.

Primum inter Specimina locum obtinent regia duo diplomata, scilicet Chlotharii secundi
& Dagoberti primi ejus filii: quæ, fere integra, ex duobus archivi Dionysiani archetypis
in phylira scriptis, post editos de re Diplomatica libros, à nobis eruta sunt, ut superius ca-
pite XII. exposui. Erunt forte qui vulgarem scripturam interlinearem insertam desidera-
rent ad levandam lectorum in his interpretandis operam. Verum hunc qualemcumque
defectum facile supplebunt non modo similes interpretationes, speciminibus libri v. de re
Diplomatica interpositæ; verum etiam ipsorum diplomatum contextus in hujus Supple-
menti Appendicem ex integro relati, qui nullo negotio cum æctypis conferri poterunt.

Ad marginem inferiorem prioris speciminis nonnullos versus Placiti authentici Childe-
berti III. pro Pratensi monasterio subjiciendos curavi ad probandum, quod superius ^c as-
serui, Pratense sancti Vincentii monasterium etiam sancti Germani nomine insignitum fuisse
ante ipsius sancti Germani translationem, quæ anno DCC LIV. facta est.

c supra cap. 6.
n. 4.

Eodem quoque modo in inferiori margine speciminis diplomatis Dagoberti expressa sunt
specimina duo, unum epistolæ Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum, alterum epistolæ
Maginarii abbatis ad eundem Carolum, ex duobus autographis Dionysianis in phylira
quoque exaratis, de quibus in prædicto capite XII. actum est.

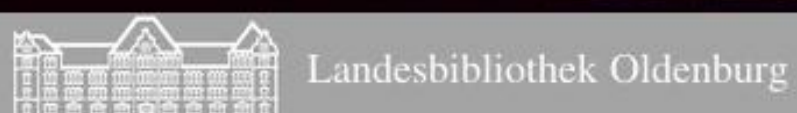
Hæc specimina, duabus tabulis comprehensa, subsequitur ex eodem archivo epistola
Græca cujusdam Græci imperatoris ad quemdam regem stirpis Carolinæ, cum interlineari
lectione communibus litteris græcis reddita, prout à nostris Bernardo de *Montfaucon* & Ja-
cobo *Lopin* ante annos decem ex archetypo corticeo eruta est. De hac epistola consule quæ
in prædicto capite XII. à me dicta sunt. Magno sane rei publicæ litterariæ damno accidit,
ut insigne hoc monumentum à quodam male feriato homine mutilatum sit magna ex parte
ab initio epistolæ. Ex utroque vero latere, saltem à quarto versu, paucula desiderantur,
quæ eruditissimo Johanni *Boisvin* suppleri posse videntur eo modo, quo hic exhibentur, in-
cipiendo, ut mox dicebam, à quarto versu, quo ex loco deinceps archetypi scriptura minus
detrita est. Quæ supplenda visa fuere, lineolis subnotata sunt.

..... ἵνα
δικαιοσύνην δέω ἢ ἀγάπην ἢ ἡμετέρας ἐκ θεῶν βασι-
λείας ἐραπαυθῆν ὑμῶν, καὶ ἴσως τὰ δίκυ-
ια πῆς ἐκ θεῶν βασιλείας ἡμῶν ἔ-
νηραπιόθην ἡμῶν τέκνη γουαὶ
ἀκειμῶς, ἔ ὁ θεὸς δοξάζηται
καὶ εἰς τὰ πῆρα ἡμῶν χριστιανῶν ἢ πε-
ρὶσα κατέσασε φθάν ἔ ὁ ἱεθερὶ

ἀπολογῶν ἔ ὁ φίλοι σωζόνται ἢ χά-
ει τῶ θεῶ καὶ ἢ εἰρήνη αὐτῶ ἔ ἢ ἀ-
γάπη ἔσο μὲ ὑμῶν ἔ πῆς πῆρα
του ἀρμόδιόν τοῦ θεῶ ἔ ἱσχυρομένηται-
ἔτα τίμην τῶ πῆρα πῆρα φιλο-
χρίστη ἡμῶν τέκνη τῶ ἱεθὶ πῆρα,
ὁ αὐτῶ ἐκλίθη ἔ ὁπὶ τῶ ἱεθὶ
πῆρα αὐτῶ πῆρα ἢ ἡμιμνησῶν.

Post specimen Græcæ hujus epistolæ sequitur veterrimum instrumentum ecclesiæ Ra-
venneensis, principatu Justiniani imperatoris conditum, quod sub titulo *Chartæ Plenarie-se-*
curitatis à Brissonio primum, dein à Naudæo typis mandatum fuit ex archetypo in phylira
exarato, quod in Bibliotheca Regia asservatur. Hoc archetypum, quod septem fere longi-
tudinis pedes habet, cum interlineari lectione in æs incisum Regiis impentis, ut superius ^d

d cap. 12.

dixi, hic repræsentare visum est operæ pretium, ejusque cætypum in tria folia separata distinguere, ut intra hujus Supplementi volumen facilius componi possit.

His speciminibus succedet Appendix in tres distincta Partes. Prima veteres FORMULAS ANDEGAVENSES exhibebit, ex antiquissimo codice Weingartensis in Suevia monasterii TOMO IV. Analectorum à me editas: quas quidem hoc loco recudere visum est, utpote ad rem Diplomaticam illustrandam in primis opportunas. Harum antiquitatem probat tum veterrimus codex, ex quo eas descripsimus; exaratus, ut ex subscriptione colligitur, anno tertio Teuderici regis, cognomento Calensis: tum nomen Childeberti regis, in illis formulis non semel expressum, quod vel de Childeberto I. vel saltem de Childeberto III. intelligendum est. nam Childebertus II. nihil ditionis habuisse videtur apud Andecavos. Hæc collectio continet formulas LIX. in quibus *lex Romana, consuetudo pagi, & principalis seu regalis potestas* sæpe memorantur.

Secunda Pars Appendicis vetera quædam diplomata & instrumenta complectetur, in Supplementi decursu laudata, & ad ejus probationem utilia, vel necessaria.

Hæc succedit Pars tertia, continens chartas authenticas, quæ regis STUARTORUM stirpis legitimam originem, ab Hectore Boëtio, Buchanano, aliisque nonnullis temere laceffitam, manifeste demonstrant: ut fidem faciunt luculenta hæc de re testimonia viro- rum clarissimorum, qui in frequenti apud nos confesso de istorum monumentorum auctoritate, inspectis archetypis, protulerunt. Hujus rei acta typis vulgata sunt Parisiis anno M DC XCV. cura & diligentia venerabilis viri Ludovici Innessé, Parisiensis Scotorum Collegii gymnasiarchæ, Serenissimæ Britanniarum Reginae - matri ab elemosynis: quæ monumenta cum suis Observationibus ut in hanc Appendicem referrentur, Lectoribus haud ingratum fore duximus.

